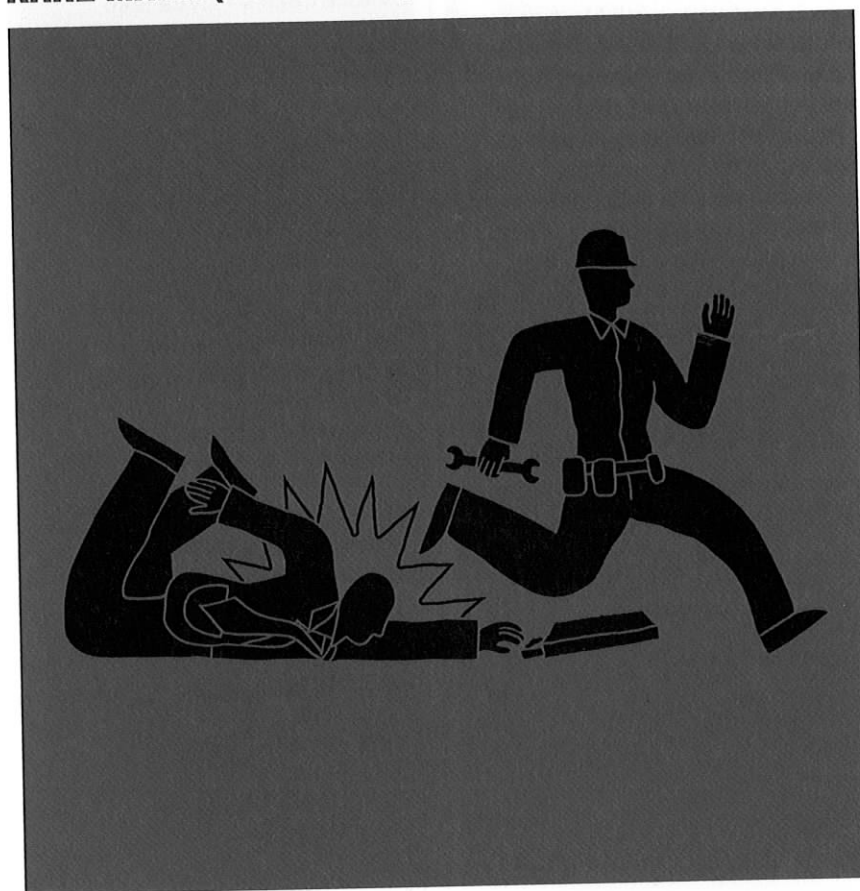

PÁD BURŽOAZIE A VÍTĚZSTVÍ PROLETARIÁTU JSOU STEJNOU MĚROU NEVYHNUTELNÉ

KARL MARX (1818–1883)

V KONTEXTU

TÉMA
třídní boj

VÝZNAMNÁ DATA

1755 Ženevský filozof Jean-Jacques Rousseau označuje za zdroj vši nespravedlnosti soukromé vlastnictví.

1819 Francouzský sociální teoretik Henri de Saint-Simon vydává časopis *L'Organisateur* k propagaci svých socialistických myšlenek.

1807 Georg Hegel vysvětluje v díle *Fenomenologie ducha* historický pokrok.

1845 V díle *Postavení dělnické třídy v Anglii v roce 1844* popisuje Friedrich Engels rozdělení kapitalistické společnosti na dvě společenské třídy.

1923 Byl založen Ústav pro sociální výzkum, jenž přitahuje marxistické vzdělance k frankfurtské univerzitě.

V polovině 19. století byla pro Evropu typická politická nestabilita, která začala Velkou francouzskou revolucí. Povstalecký duch se šířil celým kontinentem a docházelo k pokusům svrhnout starý pořádek reprezentovaný monarchií a aristokracií a nahradit jej demokratickými republikami. Ve stejné době se většina Evropy vyrovnávala se společenskými změnami, které nastaly v důsledku industrializace. Někteří filozofové vysvětlovali problémy moderního průmyslového světa politickými termíny a navrhovali politická řešení. Jiní, jako třeba Adam

Viz též: Auguste Comte 22–25 ■ Max Weber 38–45 ■ Michel Foucault 52–55 ■ Friedrich Engels 66–67 ■ Richard Sennett 84–87 ■ Herbert Marcuse 182–187 ■ Robert Blauner 232–233 ■ Christine Delphyová 312–317

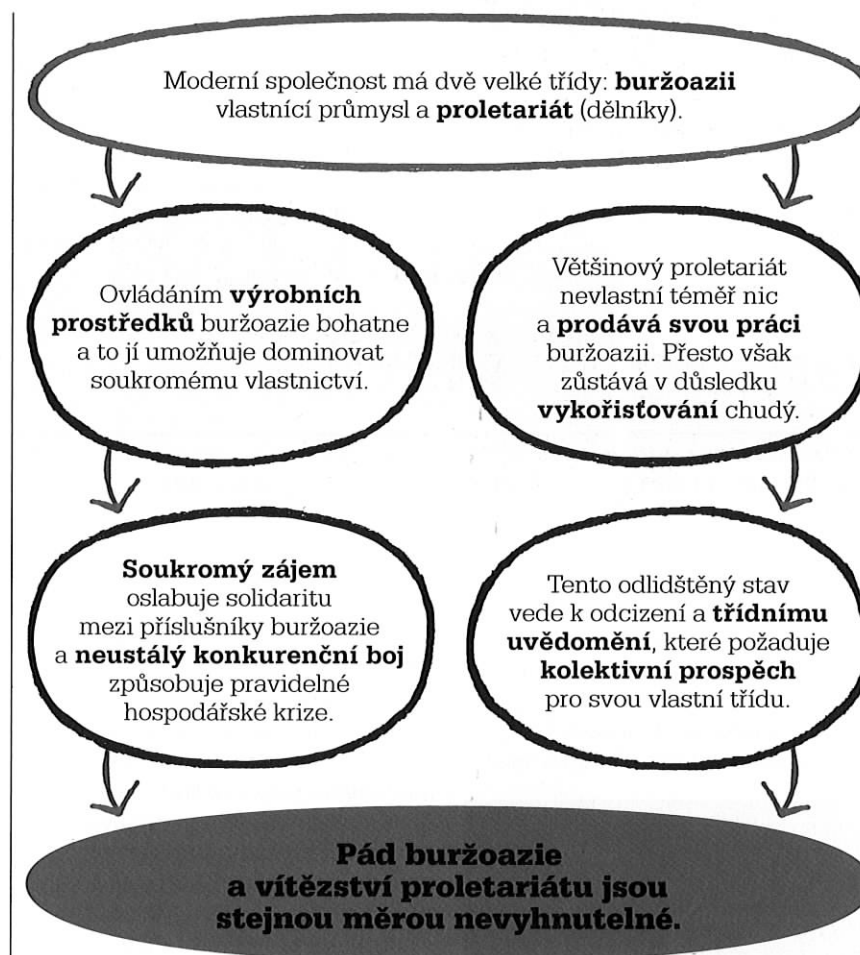
Smith, se poohlíželi po ekonomii, a to jak při stanovení příčiny problémů, tak při jejich řešení. Málom kdo se však věnoval výzkumu sociální struktury společnosti.

V letech 1830 až 1842 francouzský filozof Auguste Comte navrhol, že je možné, a dokonce nezbytné vypracovat vědeckou studii společnosti. Karl Marx, který s ním souhlasil, že objektivní, metodický přístup má zpoždění, patřil mezi první, kdo se do tohoto tématu pustili. Nerozhodl se však vytvořit výhradně sociologickou studii, ale spíše vysvětlit moderní společnost v historických a ekonomických pojmech a s použitím pozorování a analýzy určit příčiny sociální nerovnosti. A tam, kde Comte považoval za prostředek k dosažení společenské změny vědu, Marx poukázal na nevyhnutelnost politické akce.

Historický pokrok

V Marxově době se vývoj společnosti tradičně vykládal jako evoluce probíhající po etapách – od lovců a sběračů přes nomádský a pastevecký způsob života a zemědělské komunity až po moderní komerční společnost. Marx si byl jako filozof vědom ideje společenského pokroku a ekonomického původu industriální společnosti, ale odvodil vlastní interpretaci tohoto procesu.

Prvořadý vliv měl na Marxe německý filozof Georg Hegel, jenž předložil dialektický výklad historie: změna nastává prostřednictvím syntézy protichůdných sil, při níž ustupuje napětí mezi vzájemně si odporujícími idejemi. Marx naopak pokládal historii za posloupnost materiálních okol-

ností spíše než idejí. Od Hegela převzal dialektický systém, jakkoli odmítl většinu jeho filozofie. Ovlivnili jej také francouzští socialističtí myslitelé, jako byl Jean-Jacques Rousseau, který dával nerovnost v občanské společnosti za vinu soukromému vlastnictví.

Marx předložil nový přístup ke studiu historického pokroku. Tvrdil, že uspořádání společnosti podmiňují materiální podmínky, v nichž lidé žijí, a také že sociálně-ekonomickou změnu přináší změny ve výrobních prostředcích

(mechanických nástrojích používaných k vytváření bohatství). „Historický materialismus“, jak se tomuto přístupu k historickému vývoji začalo říkat, poskytoval vysvětlení pro přechod od feudální společnosti k moderní, kapitalistické společnosti vlivem nových metod ekonomické výroby. Za feudalismu ovládala výrobní prostředky zemědělské výroby šlechta jako vlastníci půdy, kterou rolníci nebo nevolníci obdělávali. S věkem strojů se objevila jako vlastníci nových výrobních »

Marx stanovil **pět historických epoch**. Každá odpovídá období, ve kterém člověka jasně definovala jeho práce. Určující silou historického vývoje je podle Marxe převládající způsob výroby, jenž formuje třídy ve společnosti. Epochy postupují od rané historie, kdy lidé věci vlastnili společně, až po kapitalismus Marxovy současnosti, jemuž dominují dvě velké sociální třídy. Budoucnost bude patřit beztřídní společnosti komunistické epochy.

prostředků buržoazie. S nárůstem významu technologie začala buržoazie šlechtu ohrožovat a stala se příčinou změny ekonomické struktury společnosti. Protichůdné prvky feudální společnosti obsahovaly zárodky kapitalistické spo-

Karlem Marxem předpovězená komunistická revoluce se stala skutečností v roce 1917. Nedošlo však k ní ve vyspělém průmyslovém státě, jak předpokládal, ale v carském Rusku.

lečnosti, která ji nahradila. Marx hájil názor, který spolu s Friedrichem Engelsem vyjádřil v *Komunistickém manifestu*, že totiž „dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů“. Zatímco typickým znakem feudalismu byly dvě třídy, šlechta či aristokracie a rolníci či nevolníci, moderní industriální společnost dala vzniknout buržoazní třídě v podobě kapitalistů, kteří vlastnili výrobní prostředky, a proletariátu, jenž pracoval v nově vzniklých průmyslových odvětvích.

Třídní boj

Napětí a konflikt mezi společenskými třídami byl podle Marxe nevyhnutelný. A stejně jako byl nahrazen feudalismus, měla být nahrazena kapitalistická společnost a dominantní buržoazie. Marx byl přesvědčen, že společnosti bude jednoho dne vládnout proletariát – poté, co svrhne systém, jenž jej zrodil.

Marx zastával názor, že to, co určuje sociální strukturu kapitalis-

tické společnosti (tvořenou třídou kapitalistů a dělníků), je metoda výroby materiálních potřeb. Kapitalisté získávají své bohatství z nadhodnoty zboží vyrobeného v jejich továrnách prací dělníků. Na druhé straně proletariát nevlastní téměř nic, a aby mohl přežít, musí prodávat svou práci buržoazii.

Vztah mezi třídami je vykořisťující, obohacuje vlastníky kapitálu, a dělnickou třídu drží v chudobě. Nekvalifikovaná práce v továrnách a závodech přispívá k pocitu odlidštění a odcizení od výrobního procesu, což je ještě zhoršováno hrozbou nezaměstnanosti, jakmile výroba přesáhne poptávku.

V průběhu času tento útlak podpoří vznik třídního uvědomění proletariátu, který pochopí, že dělnická třída dokáže společně organizovat hnutí v zájmu společného prospěchu. Soukromý zájem kapitalismu vlastní brání takovému vývoji na straně buržoazie a neustálý konkurenční boj vede ke stále častějším hospodářským

krizím. Vzrůstající solidarita mezi pracujícími a oslabování buržoazie postupně proletariátu umožní převzít moc nad výrobními prostředky a nastolit beztřídní společnost.

Hlavní přínos

Marxova analýza způsobu, jakým kapitalismus v průmyslovém světě vytvořil socioekonomické třídy, nevycházela jen z pouhého teoretizování a svou podstatou byla jednou z prvních vědeckých studií společnosti. Poskytovala rozsáhlý ekonomický, politický a sociální výklad moderní společnosti. Marx ve svém díle představil řadu koncepcí, jako byl třídní boj a třídní uvědomění, či pojmy jako vykořisťování a odcizení, které tvořily ústřední bod pozdějšího sociologického uvažování, zejména v oblasti sociálních tříd.

Marxovy myšlenky inspirovaly mnohé revolucionáře a v jednom období 20. století vládly zhruba třetině světové populace vlády odvolávající se na marxistické principy. S Marxovým dělením společnosti do tříd definovaných jejich ekonomickým postavením či s jeho názorem, že sociální změna je nevyhnutelným výsledkem třídního boje, však mnozí nesouhlasili. Tak například Émile Durkheim a Max Weber, příslušníci generace následující po Marxovi, kteří jsou spolu s ním často uváděni jako zakladatelé moderní sociologie, nabízeli v reakci na Marxovy teze vlastní alternativní názory.

Durkheim uznával, že moderní společnost formoval průmysl, ale namítal, že spíše než kapitalismus byla příčinou samotná industrializace, která stála u vzniku sociálních problémů.

Weber přijal Marxův argument, že důvodem třídního boje byly

ekonomické faktory, ale měl pocit, že Marxovo dělení společnosti na buržoazii a proletariát čistě na ekonomickém základě je příliš zjednodušené. Byl přesvědčen, že k rozmachu kapitalismu přispěly kromě ekonomických důvodů rovněž důvody kulturní a náboženské. Jejich odrazem byla prestiž a moc, stejně jako ekonomické postavení jednotlivých tříd.

Ačkoli Marxův vliv na sociologii v západním světě se v průběhu první poloviny 20. století vytrácel, členové tzv. frankfurtské školy sociologů a filozofů (včetně Jürgena Habermase, Ericha Fromma a Herberta Marcuse) zůstali významnými stoupenci jeho principů. S nástupem studené války, se názory ještě více rozrůznily. Zejména v USA byla marxistická teorie jakéhokoli typu velkou měrou zdiskreditovaná, kdežto v Evropě, zejména ve Francii, rozvíjelo Marxovy sociální myšlenky několik filozofů a sociologů.

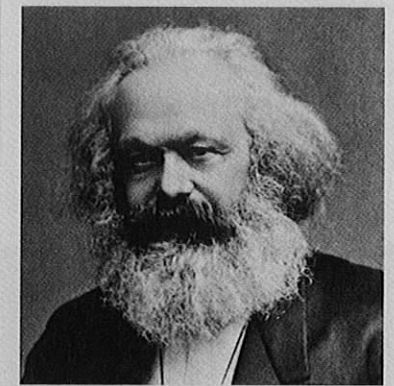
V současnosti, kdy náš svět opět proměňuje nové technologie a lidé si uvědomují rostoucí ekonomickou nerovnost, se začínají sociální, ekonomičtí a političtí teoretici některými Marxovými představami opět zabývat. ■

“

[Marx je] skutečným otcem moderní sociologie, pokud si někdo může na tento titul dělat nárok.

Isaiah Berlin
rusko-britský filozof (1908–1997)

”

Karl Marx

Karl Marx, považovaný za „otce zakladatele“ společenské vědy, byl rovněž vlivným ekonomem, politickým filozofem a historikem. Narodil se v Trevíru v Německu a na naléhání svého otce právníka studoval na univerzitě v Bonnu a později v Berlíně práva namísto filozofie a literatury, o které měl zájem. Zde se u něj také rozvinul zájem o Hegela. Doktorát získal v roce 1841 na univerzitě v Jeně.

Nejprve pracoval v Kolíně nad Rýnem jako novinář a poté se odstěhoval do Paříže, kde ve spolupráci s Friedrichem Engelsem rozvinul svou ekonomickou, sociální a politickou teorii. V roce 1845 společně napsali *Komunistický manifest*. Po neúspěchu revolucí v Evropě v roce 1848 se Marx přestěhoval do Londýna. Po smrti manželky v roce 1881 se mu zhoršilo zdraví a o dva roky později ve věku 64 let zemřel.

Hlavní díla

1848 *Komunistický manifest*
1859 *Ke kritice politické ekonomie*
1867 *Kapitál, svazek 1*